

ŞEVKÂNÎ'YE GÖRE NİKÂHTA VELİ MESELESİ*

Fatih ÇİNAR**

Öz

Yaşadığı çağa ilmî ve fikrî yönden ciddi tesirleri olan, kendisinden sonraki ilim adamları ve araştırmacılara örnek şahsiyet Şevkânî (ö. 1250/1834), Osmanlı devleti hâkimiyetindeki Yemen'de yaşamıştır. Bu çalışmada, müellifin nikâh akdinde veli ve onunla bağlantılı meseleler hakkındaki görüşleri çeşitli mezhep ve fakihlerin görüşleriyle eşliğinde ele alınmıştır. Bundan ötürü hayatı hakkında özet bilgiler verilmek suretiyle müellif, tanıtılmıştır.

İslam âlimlerinin çoğunluğunun nikâh akdinde velinin bulunması ile ilgili kanaatlerine genel olarak iştirak eden Şevkânî, nikâhta velinin bulunmasının şart olduğunu ve velisiz akdedilen nikâhın geçersiz olacağını vurgular. Öte yandan mutlaka kızın da rızasının alınması gerektiğini ifade ederek velinin, rızası olmadan kızı nikâhlayabileceğini savunan âlimlerin görüşüne itibar etmez.

Şevkânî, nikâh akdi için kızın vekil tayin etme yetkisinin bulunup bulunmadığı noktasında açık ifadelerde bulunmaz. Yaptığı yorum ve değerlendirmelerden kızın vekil tayin etme yetkisinin olmadığı görüşünde olduğu anlaşılır. Diğer yandan Hz. Peygamber'in izin isteyerek evlendirdiği iki kişi hakkındaki rivayetle ilgili, Rasûlullah'ın (erkek vasfıyla) kadından vekâlet almış olabileceği veya devlet başkanı sıfatıyla müminlere velidir, açıklamasının ilk bölümü bu görüşüyle çelişki görüntüsü vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şevkânî, veli, aile, nikâh, akid, rıza.

The Matter of Parents in Marriage Contract According to Shawkani Abstract

* Bu çalışma, "Şevkânî'nin Aile Hukuku Alanındaki Görüşleri "Neylül-evtâr Özeline" adlı tez çalışmamızdan derlenerek konular gözden geçirilmiş ve makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

** Arş. Gör., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fatih11982@hotmail.com.

In this study, Shawkânî's (d. 1250/1834) opinions about parents in marriage contract and issues associated with it have been treated with the views of various Islamic sects and faqihs. Shawkânî, who lived in Yemen under the Ottoman sovereignty, had significant intellectual and scientific impacts over the scholars in his period and the next generations.

Having generally shared the opinions of the majority of Islamic scholars about being parental approval in a marriage contract, Shawkânî emphasized that the parental approval becomes inevitable for marriage contract and the marriage contract without parental approval becomes invalid. Also, even though he stated that the girl's consent is necessary, he shared the general opinion that in a marriage contract the girls had no jurisdiction. On the other hand, he did not care about opinions of the scholars defending that the parents can contract without their girl's consent.

Shawkânî does not explicitly enunciate whether the girl has the authority to depute for her marriage contract or not. From his interpretations and considerations, it is understood that the girl has no authority to depute for the marriage contract. On the other side, this opinion of him seems contradictory with his statement "the messenger of God, in his character of male, has got procuration of the girl or he is the parental guardian of the all muslim believers in his character of the head of the state", which is related with a riwayat about two persons married by the prophet's permission.

Keywords: Shawkânî, parental approval, marriage contract, girl's consent.

GİRİŞ

Aile kurumunun teşekkülünde ilk ve mühim adımı nikâh oluşturur. Huzurlu, mutlu; çocuklarla taçlanmış bir ailenin oluşumu ve bunun sürekliliği sağlayabilmesi her insanın, toplumun, tabiatıyla Şari'in/Allah'ın arzu ettiği bir durumdur. İlk insan Hz. Âdem'in Havva ile bir aile kurması, bu kurumun tarihinin insanlık tarihiyle yaşıt ve kadim olduğunu ortaya koymaktadır.

Nikâh akdinin kuruluşunda velinin hazır bulunup bulunmaması, kızın akdi yapmaya yetkisinin olup olmaması nikâhın sıhhati ve meşruiyeti açısından büyük önem taşımaktadır. Fakihlerin konu üzerinde görüş ve kanaatleri arasında farklılık vardır.

Bu bağlamda kıza yetki verip onun akit yapmasını doğru gören fakihlerin yanında ona hiç yetki ve imkân tanımayan ve sadece veliyi yetkili kabul eden fakihler de bulunmaktadır. Öte yandan akdin sıhhati için velinin ve kızın rızasının ortaklaşa alınmasını şart koşan fakihler de bulunmaktadır.

Konuya ilişkin açık nasların olmasına rağmen onları yorumlama, anlama, kaynak olarak kullanıp kullanmama vb. ihtilaflar neticesinde bu çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Fakihlerin en doğru sonuca ulaşma ve insanların problemlerini çözme adına gösterdikleri çabalar kimi zaman tamamen zıt kanaatlere varmalarına sebep olmuştur. Bu görüşler neticesinde pratik farklılıklar doğarak sosyal hayata çeşitli şekillerde yansımıştır. Nikâhta veliyi şart görenler açısından bakıldığında velinin bulunmadığı akid bâtil veya mevkûf olmakta; veliyi şart koşmayanlar açısından ise sahih olmaktadır. Dolayısıyla birine göre nikâh akdiyle teşekkül eden aile diğere göre teşekkül etmemektedir.

Aile ile ilgili kurallar Türkçe'de "aile hukuku", modern Arapça'da ise "el-ahvâlû's-şahsiyye" kapsamında ele alınmaktadır. Klasik fıkıh kitaplarında ise "nikâh-talâk"; "münâkehât-müfâarakât" başlıkları bu kuralların ele alındığı yerlerdir. Yukarıda da ifade edildiği üzere konunun önemi, kapsamı, pratik hayatta doğuracağı sonuçlar dikkata alınarak İslam âlimleri bu konuya gereken önemi vermiştir.

Birçok kitabın müellifi Şevkânî, bu âlimlerden biridir. Yaşadığı ilmî ve fikrî muhit ile genç yaşta içtihatla bulunması, kendisini önemli kılan unsurlardandır. Bunun yanında kırk yıl baş kadılık yaparak teorik görüşlerini yargı yoluyla uygulama imkânı bulması ve bunun olumlu-olumsuz sonuçlarına vâkıf olarak pratik tahliller de bulunması, görüş ve kanaatlerinin değerini daha da artırmaktadır.

I- ŞEVKÂNÎ

Adı, Muhammed b. Alî b. eş-Şevkânî es-San'ânî olan müellif,¹ 28 Zilkade 1173'te (12 Temmuz 1760) San'a şehrinin güney doğusundaki Havlân kabilesine bağlı Sehâmiyye köylerinden Şevkân'da dünyaya gelir.² Aslında Şevkânî kendisini tanıttığı sırada künye kullanmamış hatta başka kaynaklarda da buna işaret edilmemektedir.³

Müellif, ilim hayatına Zeydî ekolüne ait kitapları okuyarak başlar. Değerli âlim ve San'a'da kırk yıl kâdılkudâtılık yapan, babası Alî b. Muhammed'den (ö. 1211/1769) ve muhtelif birçok âlimden ders alır. Henüz on yaşını tamamlamadan Kur'an ve birçok ilmî metni ezberler.⁴ Çeşitli hocalardan ders alarak kıraatını güzelleştirir.⁵ Bütün zamanını ilme adanarak; fıkıh, usul, hadis, tefsir, akaid, tarih, tasavvuf ve diğer alanlarda hatırı sayılır bir ilmî seviyeye ulaşır.⁶ *el-Bedru't-tâli'* adlı eserinde sırasıyla okuduğu ve ezberlediği kitapların listesini vererek çeşitli sahalarda icazetler aldığını ifade eder.⁷ Daha yirmi yaşlarında geniş halk kitleleri tarafından hüsnü kabul görerek kendisine yöneltilen sorulara doyurucu ve tatminkâr cevaplar verir ve böylece şöhreti daha da artar.⁸

"İmâmet"le idare edilen Osmanlı devleti hâkimiyetindeki⁹ Yemen'de, baş kadı,

¹ Şevkânî, Muhammed b. Alî, *el-Bedru't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, Kâhire ts. II, 214; Kaya, Eyyüp Said - Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXIX, 22.

² Şevkânî, Muhammed b. Alî, *Neylû'l-evtâr min esrârî muntekâ'l-ahbâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Dâru İbnî'l-Cevzî, yy. 1427 h. I, 28 (Muhakkikin mukaddimesi).

³ Yavuz, Adil, *Eş-Şevkânî ve Hadisçiliği*, Basılmamış Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013, s. 38.

⁴ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 28 (Muhakkikin mukaddimesi).

⁵ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 215.

⁶ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 218; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 28 (Muhakkikin mukaddimesi).

⁷ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 215.

⁸ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 219.

⁹ Bostan, İdris, "Yemen (Osmanlılar Dönemi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013,

büyük âlim ve danışman olan Yahya b. Sâlih es-Suhûlî'nin (ö. 1209/1795) vefat etmesi üzerine Yemen İmamı el-Mansûr Alî b. Abbâs (ö. 1223/1809), kadılık makamına Şevkânî'yi tayin etmek ister; ama o bu teklifi kabul etmek istemez. İmamın ısrarcı tutumu sonrası Şevkânî, baş kadılığı kabul eder ve bu makamda babası gibi yaklaşık kırk yıl görev ifa eder.¹⁰ Görevde bulunduğu süre zarfında idarede etkin olup mezhep çatışmalarının bitirilmesinde önemli rol üstlenir.¹¹ Baş kadılığı döneminde adalet ve insafla hareket eder ve ilmin yaygınlık kazanması için önemli mesai harcar.¹²

Müellif, 26 Cemâziyelâhîr 1250/1834 Çarşamba günü vefat eder. Cenaze namazı büyük bir kalabalık tarafından kılınarak naaşı San'a'nın Huzeyme kabristanına defnedilir.¹³

Şevkânî zamanla Zeydîlik mukallitliğini terk ederek selefi anlayışa doğru meyleder, çeşitli konularda Zeydî ve diğer fakihleri tenkit eder.¹⁴ Taklit meselesindeki tavizsiz tutumunu daha da ileri taşıyarak taklidin haram olduğunu savunur.¹⁵ Bu bağlamda şu ayet üzerine yaptığı değerlendirme dikkat çekicidir: “(Yahudiler) Allah'ı bırakıp hahamlarını, (Hristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa bunlar da ancak bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştuklarından uzaktır.”¹⁶ O, Müslümanların naslara muhalefet ederek âlimleri körü körüne taklit etmelerini ve onların uygulamalarını sünnet edinmeleri durumunu, Allah'ın emirlerini bırakıp haham ve rahiplerin emir ve yasaklarını dinleyen Yahudi ve Hristiyanların durumuna benzetir.¹⁷ Taklitin yanında sadece reye başvurma fikrine de karşı çıkarak ilme ulaşmanın ise ancak delillerle olacağını vurgular.¹⁸

Şevkânî Ehl-i sünnet çizgisine yaklaşır. Dahası Sünnî anlayışın Yemen'de yaygınlaşmasına katkı verir. İlmî ve fikrî anlayışı, taklidi terk-ictihada davet, Hz. Peygamber (a.s.) ve selefi akidesine ve İslam akidesine zarar veren şeylerle mücadeleye davet şeklinde üçlü tasnife tabi tutulur.¹⁹ Birçok âliminin onu müceddid ve

→ →

XXXXIII, 406-412.

¹⁰ Şevkânî, *el-Bedru't-tâli'*, II, 334; Kaya-Okuyucu, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX, 23.

¹¹ Kaya-Okuyucu, “Şevkânî”, *DİA*, XXXIX, 23.

¹² Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 31 (Muhakkikin mukaddimesi).

¹³ Gâlib eş-Şeraci, Abdulgani Kâsım, *el-İmâmü's-Şevkânî hayâtuhu ve fikruh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Mektebetü'l-Cilî'l-Cedîd, San'â ty. s. 268.

¹⁴ Telkenaroğlu, M. Rahmi, “Şevkânî'nin Nakilleri Üzerine Bir Mütalaa”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 18, (2011): s. 46.

¹⁵ Şa'bân, Muhammed İsmâil, *Usûlü'l-fikh târîhu ve ricâlüh*, Dâru'l-Merih, Riyâd 1981, s. 530.

¹⁶ Tevbe, 9/31.

¹⁷ Şevkânî, Muhammed b. Alî, *Fethu'l-kadîr el-câmi'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Seyyid İbrâhîm, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1992, II, 448.

¹⁸ Şevkânî, Muhammed b. Alî, *el-Kavlû'l-müfid fî edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd*, thk. Ebû Mus'ab Muhammed Bedrî, Dâru'l-Kütübi'l-Misrî, Kâhire 1990, s. 18, 31, 72, 76, 103.

¹⁹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 29 (Muhakkikin mukaddimesi).

müctehid saydığı zikredilir.²⁰

Genç yaşta talebe yetiştirmeye başlayan Şevkânî, kısıtlı vakti ve kendisine tevdi edilen muhtelif görevlere ve sorumluluklarına rağmen tedrise devam ederek sayıları yüze yaklaşan öğrenci yetiştirir.²¹ Öğrencilerden bazıları Yemen'in ilmî, idarî ve adlî hayatında söz sahibi olarak onun tesirini devam ettirirler.²²

Şevkânî, tedris faaliyetlerinin yanında telife de devam ederek irili-ufaklı yaklaşık 300 kitap kaleme alır. Bu eserlerin bir kısmı matbudur.²³ Birçok sahadaki telif faaliyetleriyle iştigal eden Şevkânî'nin müstakil ictihadda bulunması, fetva vermesi, kadılık yapması vb. sebeplerden dolayı kitaplarının önemli bir kısmını fıkıh eserleri oluşturmaktadır.

Müellifin öne çıkan bazı eserleri şunlardır: *es-Seylû'l-cerrârî'l-mütedaffik 'alâ hadâiki'l-ezhâr*, *Neylû'l-evtâr şerhu el-Müntekâ'l-ahbâr*, *el-Bedru't-tâli' bi-mehâsin men ba'de'l-karni's-sâbi'*, *İrşâdû'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*, *el-Kavlû'l-müfid fî edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd*, *Fethu'l-kadîr el-câmi'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*.

II- NİKÂH

Lügatte, "bir şeyi bir şeye katmak, toplamak"²⁴ anlamına gelen nikâhın, hem vat'-cimâ/cinsel ilişki hem de akid manalarında kullanılmasına rağmen hakikî mananın cinsel ilişki mi yoksa akid mi olduğu dillere göre farklılık gösterir.²⁵

Dilcilerin bu konudaki ihtilafı fakihler arasında da vâki olmuştur. Hanefîler, hakikî mananın cinsel ilişki²⁶; Şâfiîler ve Hanbelîler ise tam aksine akid olduğunu savunmuşlardır.²⁷ Bununla birlikte mananın müsterek olduğunu ifade ederek orta bir

²⁰ Gâlib eş-Şeracî, *el-İmâmü's-Şevkânî*, s. 237.

²¹ Daha geniş bilgi için bkz. Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 39 (Muhakkikin mukaddimesi); Gâlib eş-Şeracî, *el-İmâmü's-Şevkânî*, s. 239-245.

²² Kaya-Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, XXXIX, 23.

²³ Gâlib eş-Şeracî, *el-İmâmü's-Şevkânî*, s. 228.

²⁴ Cürçânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, thk. Âdil Enver Hıdır, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007, s. 220.

²⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-lügâ*, thk. Muhammed Alî en-Neccâr ve diğ. Metâbi'u Sicili'l-Arab, Kâhire 1964-1967, IV, 103; Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh tâcü'l-lügâ ve şihâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-Hadis Kâhire 2009, s. 1167. Râgib, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1992, s. 823.

²⁶ Bkz. İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdolvâhid b. Abdulhamîd, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 176

²⁷ Mâverî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebîr şerhu Muhtasari'l-Müzenî* thk. Alî Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, IX, 7; Şirbînî Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Tâmir-Şerîf Abdullâh, Dâru'l-Hadis, Kâhire 2006, IV, 207; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, *el-Muğni*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin Türkî-Adulfettâh Muhammed el-Hulû, Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, Riyâd ty. IX, 339.

yol benimseyenler de olmuştur.²⁸

Nikâh akdinin çeşitli tarifleri vardır. Zeylaî'ye (ö. 743/1342) göre tarif şu şekildedir: "Kadından bizzat istimtâ'/faydalanma mülkiyetini ifade eden bir akiddir."²⁹ Muasır diğer bir tarif ise şu şeklindedir: "Birbirleriyle evlenmelerine hukuken bir engel bulunmayan bir erkekle bir kadının sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere aralarını birleştiren ve bunun için karşılıklı hak ve görevler belirleyen bağdır."³⁰

Nikâhın akid manasının hakikî, cinsel ilişki manasının mecazî olduğunu ifade eden Şevkânî, "*Ehlinin izniyle onlarla nikâhlanın*."³¹ ayetini zikrederek nikâha hakikî manada cinsel ilişki demenin, cinsel ilişki için kızın ailesinden izin almak gerekir manasına geldiğini, tabiatıyla bunun da doğru olmadığını vurgulamıştır.³² Yine o, Mutezile âlimlerinden Zemahşerî'nin (v. 538/1144), "Nikâh, Kur'an'da sadece akid anlamında kullanılmaktadır."³³ ibâresinin, "*Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın başka bir kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz*."³⁴ ayetiyle çeliştiğini, zira nikâh kelimesinin burada "cinsel birliktelik" manasında kullanıldığını da belirtmiştir.³⁵

Nikâhta taraflar konusu girmeden önce muhtelif mezheplere göre nikâhın rükunları/unsurları hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır. Hanefîler sadece sîga/îcab-kabulü (irade beyanını) rükun kabul ederken³⁶ Şâfiîler ise sîga, zevc, zevce, iki şahit ve veliyi rükun olarak kabul etmişlerdir.³⁷ Öte yandan Hanefîler dışındaki cumhurun genel olarak sîga, zevc, zevce ve veli şeklinde dört rükun kabul ettiği de belirtilmiştir.³⁸

Akdin gerçekleşebilmesi için nihâhın rükunları arasında sayılan tarafların açık irade beyanına "îcab ve kabul" denilmektedir. İcab, taraflardan birinin diğerine ev-

²⁸ Bkz. Kirmânî, Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî, *el-Buhârî bi-şerhi'l-Kirmânî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1981, XIX, 54.

²⁹ Zeylaî, Fahreddîn Osmân b. Alî b. Mihcen, *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Ahmed İzzü İnâye, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2010, II, 444; ayrıca bkz. İbn Nüceym, Zeynüddîn Zeyn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Zekeriyâ Umeyrat, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2013, III, 140.

³⁰ Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012, s. 31; ayrıca bkz. Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 26.

³¹ Nisâ, 4/25.

³² Şevkânî, Neylû'l-evtâr, XII, 20.

³³ Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2003, II, 782.

³⁴ Bakara, 2/230.

³⁵ Şevkânî, Neylû'l-evtâr, XII, 21; ayrıca bkz. Zeydân, Abdülkerîm, *el-Mufasssal fî ahkâmî'l-mer'e ve'l-beytû'l-müslim fî ş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, VI, 9-10.

³⁶ Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhâneddîn Alî b. Ebî Bekr, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübeddî*, thk. Ahmed Mahmûd eş-Şehâde, Dâru'l-Farfûr, Dimaşk 2006, I, 577; Mevsilî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-muhtâr*, thk. Beşşâr Bekrî Arabî, Dâru Kubâ, Dimaşk ty. II, 96; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 445; İbn Nüceym, *el-Bahr*, II, 144.

³⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 234.

³⁸ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1989, VII, 36.

lenme beyanında bulunmasıdır. Kabul ise, îcaba verilen olumlu cevaptır.³⁹ Nikâhın in'ikâd şartlarından biri olan ve “kurucu unsurlar” denilen⁴⁰ îcab-kabûlün nikâhın rükûnlarından olduğu konusunda bütün mezhepler ittifak halindedir.⁴¹

Şevkânî'nin nikâhın rükûnlarına dair bir tasnifine raslayamasak da konuyu ele alıp işleyiş biçiminden ve yaptığı değerlendirmelerden, cumhurun görüşünü paylaştığı sonucu çıkarılabilir.

1- NİKÂHTA TARAFLAR

Cumhura göre nikâhın kurulabilmesi için tarafların ve velilerin bulunması zorunluluk arz etmektedir ki bu, bir rükun olarak telakki edilmektedir. Oysaki nikâhın asıl unsurları, gelin ve damattır. Evlenmeye mani bir özü veya engeli bulunmayan herkes nikâhta taraf olabilmektedir.

Bu bağlamda buluş çağına ermemişlerin, bakire yetişkinlerin ve dul kadınların nikâhı meselesinden önce buluş çağı yaş sınırına değinilmesi gerekmektedir. Bâliğ olma alt yaş sınırı erkeklerde on iki kızlarda ise dokuz olarak belirlenmiştir. Bu durumun somut göstergesi erkeklerde ihtilam olma, kızlarda ise hayız görmedir. Yalnız çocuklarda ihtilam ve hayız gibi buluşa işaret eden somut bir emare görülmezse Ebû Hanîfe (ö. 150/767), buluşa erme üst yaş sınırını kızlarda on yedi, erkeklerde ise on sekiz veya on dokuz olarak tespit ederek erkek ve kızlarda yaş ayrımına gitmiştir.⁴² İmam Şâfiî, üst sınır olarak kızlarda ve erkeklerde on beşi kabul ederek erkek ve kızlarda yaş ayrımı yapmamıştır.⁴³ Şevkânî'nin ise bu tartışmaya dair bir tercihte bulunduğu veya farklı bir görüş beyan ettiğine rastlayamadık.

Akid için tarafların yani gelin ve damatın bâliğ olması bir şart mıdır? Bu soru ilk asırlardan itibaren tartışma konusu olmuştur. Fakihler, buluşun bir şart olmadığını savunarak küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceği görüşüne varmıştır.⁴⁴ Ergenlik çağına ulaşmamış çocukların evlendirilebileceğine dair bazı rivayetler aktarmışlardır: “*Rasûlullah, Âişe'ye talip olarak Hz. Ebû Bekir'den onu istedi. O da*

³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul ty. II, 6.

⁴⁰ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 40.

⁴¹ Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 577; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 98; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 445; İbn Nüceym, *el-Bahr*, II, 144; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 234; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 36.

⁴² Serahsî, Ebû Bekir Ahmed b. Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. IX, 184.

⁴³ Şâfiî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İdris, *el-Üm*, thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Dâru'l-Vefâ, yy. 2001, III, 273.

⁴⁴ Sahnûn, Abdusselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Matba'a Saâde, Mısır 1323 h. IV, 155; İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ*; thk. Ahmed Muhammed Şâkir, *İdâretü't-Tibâ'ati'l-Müniriyye*, Kâhire 1347, IX, 458; Kâsânî, Ebû Bekir 'Alâeddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986, II, 231; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 446; Şelebî, Muhammed Mustafâ, *Ahkâmu'l-usra fi'l-İslâm*, ed-Dâru'l-Câmi'iyye, Beyrut 1983, s. 145.

ben senin kardeşinim dedi. Hz. Peygamber ise, sen bana Allah'ın dini ve kitabına göre kardeşsin; o (Âişe) bana helaldir, dedi.”⁴⁵ Diğer bir rivayette ise Hz. Âişe Rasûlullah'la evlendiği ve zifafa girdiği sıradaki yaşı hakkında bilgi vererek şöyle demiştir: “Rasûlullah onunla/Âişe ile evlendiğinde o (kendisini kastediyor), altı yaşındaydı. Onunla zifafa girdiğinde ise dokuz yaşında idi.”⁴⁶ Sâhîhu Müslim'de başka bir varyantda ise “Yedi yaşındaydı.”⁴⁷ ibâresi vardır. Bu rivayetler tarihî ve coğrafî faktörlere işaret etmektedir denilebilir.

Müellif yukarıdaki rivayetlere dair değerlendirmesinde, bâliğ olmayan küçük kızın evlendirilmesinin caiz olduğunu ifade eder.⁴⁸ İbn Hacer (ö. 852/1449) ise bu konuda icmâ olduğunu nakleder.⁴⁹ Küçük kızın evlendirilmesinin caiz olduğunun -doğrudan olmasa da- diğer bir delili ise Talâk suresinin hayızdan kesilmiş ve henüz iddet görmeyenlerin iddet beklemesi ile ilgili ayetidir: “Kadınlarınızdan adetten kesilmiş olanlarla, henüz adet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır.”⁵⁰ Bu ayet, her ne kadar küçük kızın evlendirilmesini konu edinmese de onun iddetini konu edinmek suretiyle evliliğinin meşruluğunu, işaretin delaletiyle⁵¹ ortaya koymaktadır.

Fakihlerin bu görüşüne rağmen buluğa ermemiş kız çocuklarının evlendirilemeyeceği fikri Osmân el-Bettî (ö. 143/760), İbn Şübrüme (ö. 144/761) ve Ebû Bekr el-Esamm (ö. 200/816) tarafından savunulmuştur.⁵² 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku Karamâmesi de evlenme ehliyeti (küçüklerin kendilerini evlendirmeleri) için kızların on yedi, erkeklerin on sekiz yaşını doldurmaları gerekliliğini hükme bağlayarak maddeyi adları zikredilen âlimlerin görüşlerine uygun olarak kanunlaştırmıştır.⁵³

Evlenme ehliyeti ve selahiyeti bulunmayan on iki yaşını tamamlamamış bir erkekle dokuz yaşını doldurmamış bir kızın ise hiç kimse tarafından evlendirilemeyeceğini karara bağlamıştır.⁵⁴

Şevkânî, Hz. Âişe hadisini, buluğa ermemiş bakire kızı velisinin evlendirebile-

⁴⁵ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999, Nikâh 11; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 35.

⁴⁶ Buhârî, Nikâh 39; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 77.

⁴⁷ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000, Nikâh 71; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 78.

⁴⁸ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 78.

⁴⁹ İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulkâdir Şeybe Hamdi, Mektebetü'l-Mülûk Fehdü'l-Vatanî, Riyâd 2001, IX, 27.

⁵⁰ Talâk, 65/4.

⁵¹ Lafzın ibâresinden doğrudan değil dolaylı olarak anlaşılan manadır. Bkz. Zeydân, Abdülkerîm, *el-Vecîz fî usûli'l-fıkhi*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2004, s. 282-283; Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 2009, I, 338.

⁵² Şelebî, *Ahkâmü'l-usra*, s. 145; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, VII, 179.

⁵³ Heyet, *Aile Hukuku Karamâmesi*, haz. Orhan Çeker, Ebru Yayınları, İstanbul 1985, md. 4.

⁵⁴ AHK, md. 7.

ceğine delil olarak zikrettikten sonra velinin kızıdan izin alıp almayacağı konusunda İbn Hacer'den yaptığı alıntıya yorum yapmayarak onun görüşünü paylaştığı izlenimi verir.⁵⁵ İbn Hacer, Mekke'de hicretten önce gerçekleşen isteme hadisesinde akid yapılmadan Âişe'den izin alınmış olma ihtimalinin olduğunu, hatta bunun zâhir olduğunu belirtir.⁵⁶ Öte yandan Şevkânî, yetişkin kızın rızası meselesini ele aldığı sırada ise küçük kızın iznin ne olduğunu kavrayamayacağı gerekçesiyle iznine gerek olmadığını belirterek bu konudaki görüşünü sarih bir şekilde açıklar.⁵⁷

Nikâh öncesinde buluşa ermiş kızın iznini alma, dul kadınla istişare etme ve onayını alma hususunda birçok hadis varit olmuştur: *“Dul kadın (istediğiyle evliliğe karar verme hususunda), velisinden daha hak sahibidir. Bekârınsa iznini almak gerekir. Onun izni susmasıdır.”*⁵⁸ *“Dul kadınla istişare edilmediği, bekârdan da izni alınmadığı müddetçe (her ikisi) nikâhlanmaz. Onun izni nasıldır ey Allah'ın Resûl'ü? dediler. O da, susmadır, dedi.”*⁵⁹

Şevkânî hadisleri ele aldıktan sonra dul kadınla istişare edilmesinin son kararı istişare edilene yani kadına bırakma olduğunu, dolayısıyla ondan açık izin alınması gerektiğini; sözlü onay verirse nikâh olabileceğini, izin vermezse olamayacağını ifade eder. Bekârın durumunun ise sözlü onay ile sükût arasında olduğunu belirtir.⁶⁰ İzni alınmadan evlendirilen kızın nikâhının geçersiz olacağını hadislerin zahirinden anlaşıldığını ifade ederek Hanefîler'in görüşüne muvafakat eder.⁶¹ Dul konusunda ise ona göre, dulun büyük veya küçük olması; bekâretinin helal veya haram yoldan gitmesi, durumu değiştirmez. Dul kadının nikâhlanacağı kişiyi seçme hakkına sahip olduğunun hadisten açıkça anlaşıldığını vurgular.⁶² Yetim konusuna da değinir, *“Yetim, izni olmadan nikâhlanmaz.”*⁶³ hadisi üzerine yaptığı değerlendirmede, yetimin ne vâsîsi ne de başkası tarafından evlenmeye zorlanamayacağını dile getirerek burada da Hanefîler'in görüşüne meyleder.⁶⁴

2- NİKÂHTA VELİ

Taraflar mevzuundan sonra onunla doğrudan bağlantılı ve asıl konu olan veli konusu gelir. Lügatte “velayet” kelimesinden türeyen veli, bir işi üstlenen anlamına

⁵⁵ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 78.

⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 27.

⁵⁷ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 85.

⁵⁸ Müslim, “Nikâh” 66-67-68; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 78.

⁵⁹ Buhârî, “Nikâh” 42; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 80.

⁶⁰ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 84.

⁶¹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 85; ayrıca bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, II, 242.

⁶² Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 87.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997, X, 285; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 82.

⁶⁴ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 82; ayrıca bkz. Zeylaî, *Tebyîn*, II, 514.

gelmektedir.⁶⁵ Diğer bir ifadeyle başkasının işini yapmaya yetkili kişiye denir. Mal vb. konularda olduğu gibi nikâhta da velayet uygulaması vardır. Nikâh velayeti, “icbar ve nedb” olmak üzere iki kısımdır. Çocuklar, deliler, bunaklar icbar; mükellef olanlar nedb velayeti altında bulunur.⁶⁶

Velayetin sahih olabilmesi için velide şu şartların bulunması konusunda fakihler görüş birliği içindedir: Hür olmak, akıllı ve baliğ olmak ve Müslüman olmak.⁶⁷ Kimlerin veli olabileceği hususunda ihtilaf mevcuttur.

Örneğin Ebû Hanîfe'ye göre veli, öncelikli olarak asabedir. Ancak asabe yok ise zevî'l-erhâm (ölenin ashâb-ı ferâiz ve asabe dışındaki kan hısımları), onlar da yoksa nesep yönünden anneden başlayarak kadınlar veli olabilir.⁶⁸ Cumhur asabeden sonra velayetin âmmeye/sultana geçeceği kanaatinde olup kadınların veli olacağı görüşüne karşı çıkar.⁶⁹ Şevkânî ise öncelikli olarak asabe-i nesebiyye (baba tarafından erkek akrabalar) daha sonra asabe-i sebebîyenin⁷⁰ nikâhta veli olabileceği görüşünü benimseyerek cumhura muvafakat eder.⁷¹

Nikâh sırasında velinin bulunup bulunmayacağı veya izninin yeterli olup olmayacağı meselesi nikâhın sıhhati, nâfiz veya lâzım özelliği kazanması için büyük önem taşımaktadır. Çünkü cumhura göre velinin izni yeterli olmayıp veli, bizzat nikâha iştirak etmelidir.⁷² Cumhur, görüşünü delillendirme adına Rasul-i Ekrem'den rivayet edilen şu hadisleri zikretmiştir: “*Velisiz nikâh yoktur (sahih değildir).*”⁷³ “*Velisiz nikâh yoktur. Hangi kadın velisinin izni olmadan nikâhlanırsa onun nikâhı bâtıldır, onun nikâhı bâtıldır, onun nikâhı bâtıldır. Eğer kocanın kadına duhûl gerçekleşirse (kocaya) ırzı helal olduğu için kadına mehir gerekir. Kadının velisi konusunda tartışma çıkarsa velisi olmayan kadının velisi yöneticidir.*”⁷⁴ Öte yandan İmam Şâfiî, bu hadislerin yanında, “*Kadınlarınızı boşadığınız ve onlarda bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında marufa (aklın ve dinin ge-*

⁶⁵ Râgıb, *Müfredât*, s. 885.

⁶⁶ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye*, II, 45-47.

⁶⁷ Bilmen, *Hukukî İslâmîyye*, II, 46; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014, I, 319.

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâi'*, II, 240; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 512-513; Bilmen, *Hukukî İslâmîyye*, II, 45-46.

⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 360.

⁷⁰ Bkz. Neseî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed, *Tilbetü't-talebe fî'l-istilâhâtî'l-fıkhiyye*, t.k. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1995, s. 131; Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 585.

⁷¹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 77; Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 259.

⁷² Şâfiî, *el-Üm*, VI, 31-35; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 178-179; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû'u şerhu'l-Mühezzebe* thk. Muhammed Necib Mut'î, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ty. XVII, 240; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 344-345.

⁷³ Ahmed, *Müsned*, XXXII, 280; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 67.

⁷⁴ İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbni Mâce*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999, Nikâh 15; Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999, Nikâh 18; Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre, *Câmi'u't-Tirmizî*, Dâru'l-Feyhâ, Dimaşk 1999, Nikâh 14; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 68.

reklerine) uygun olarak anlaştıkları zaman eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın.”⁷⁵ ayetinin de velisiz nikâh akdi olmayacağına delil olduğunu belirtmiştir. Ona, göre ayetteki muhatap velilerdir. Binâenaleyh kadının eski kocasına dönmesine mani olan da yahut onu eski kocasıyla veya başkasıyla tekrar nikâhlayan da velisidir.⁷⁶

Hanefî mezhebi fakihlerinin nikâhta veli meselesine bakışı birbirinden farklılık arz etmektedir. Kadına ve kıza kendi kendilerini evlendirme salahiyeti tanıyarak veliyi şart görmeyen Ebû Hanîfe, mehrin tam ve erkeğin kıza denk olması şartını ileri sürerek bu iki şart veya biri nâkis olursa velinin nikâhı sonlandırarak aralarını ayırma salahiyeti olduğunu savunur. İmam Züfer'in (ö. 158/775) denklik olmasa da nikâh caizdir ama veli isterse eşlerin aralarını ayırabilir, görüşü hocasının görüşü paralelindedir. Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed (ö. 189/805), veli olmadan nikâhın caiz olmayacağı, denklik olur da veli razı olmazsa bu durumda hâkimin izniyle akdin geçerli olacağı görüşündedir.⁷⁷ Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed bu görüşleriyle velinin bulunması şartı konusunda cumhura; denklik konusunda ise hocaları Ebû Hanîfe'ye iştirak etmektedir. Bununla birlikte İmam Muhammed, her ne kadar nikâhta veliyi şart koşsa da bir kısım rivayetler aktararak yetişkin kızların kendilerini ve başkalarını evlendirebileceği görüşünü ispatlamaya çabalar.⁷⁸

Hanefî fakih ve müfessir Cessâs, Ebû Hanîfe'nin görüşünü öne çıkararak nikâhta velinin şart olmadığını belirtir. Yukarıda zikredilen veliyi şart koşan ilk hadisi ise malında tasarruf sahibi olan erkek nasıl veli olabiliyorsa aynı şekilde malında yetki sahibi olan kadın da kendisinin velisidir, yorumuyla aslında kadının veli olduğunu dolayısıyla baba, dede vb. veliye ihtiyaç olmadığını ifade eder. Velisiz nikâhın bâtil olacağını haber veren ikinci hadisin sabit olmadığını söyleyerek onu hüccet olarak görmez. Kadının nikâh akdi yapabileceğine dair, Hz. Âişe'nin, kardeşi Abdurrahman'ın kızı Hafsa'yı evlendirmesini nakleder. İmam Şâfiî'nin delil olarak zikrettiği, 'Onlara engel olmayın.' ayetinin genel bir anlam taşıdığı için muhatabının velilerin yanında kocalar ve diğer insanlar da olabileceği yorumunu yapar. Ayetteki muhatap kocalar ise ayetin manasının, kadını boşayan ve iddet bitmeden ikinci bir

⁷⁵ Bakara, 2/232.

⁷⁶ Şâfiî, *el-Üm*, VI, 31; ayrıca bkz. İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammad İbrâhîm el-Hifnevî-İsmâîl Muhammed Şendîdî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2011, I, 282; Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İbni Cezm, Beyrut 2004, I, 507; Beydâvî, Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vîl*, thk. Abdulkâdir İrfân Aşşâhassûne, Daru'l-Fikr, Beyrut 2009, I, 522.

⁷⁷ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, tsh. Abdusselâm Muhammed Alî Şâhîn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2013, I, 484-485; ayrıca bkz. Zeylâi, *Tebyîn*, II, 493-494.

⁷⁸ Bkz. Şeybânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Hasen, *el-Hücce 'alâ ehli'l-Medîne*, tşk. Mehdi Hasen el-Kilânî, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1983, III, 98-122.

talâkla iddet süresini uzatanların bu durumdan nehyedildikleri beyanını zikreder.⁷⁹

Cessâs'ın 'Onlara engel olmayın.' ayetiyle ilgili açıklamasına benzer birşekilde yorum yapan Şevkânî, muhatabın kocalar ve veliler olabileceğini vurgular.⁸⁰ Diğer yandan ise Hz. Âişe'den gelen, 'Nikâhı bâtildir.' hadisinin velisiz nikâhın bâtil olacağına delalet ettiğini, Ebû Hüreyre'den rivayetle, "Kadın (başka bir) kadını veya kadın kendisini evlendirmesin. Zâniye kendisini evlendirendir."⁸¹ hadisindeki nehyin fesada delalet ettiğini, fesadınsa bâtilin müradifi olduğunu söyleyerek cumhurun görüşüne muvafakat eder.⁸² Ancak o, velinin nikâhın rükunlarından değil şartlarından olduğuna vurgu yapar.⁸³ Veli yoksa sultan/yönetici velayet eder, diyerek velisiz nikâhın sahih olmayacağı kanaatini yineler.⁸⁴ Buradan çıkan sonuca göre müellif, velayet konusunda genel olarak cumhurun kanaatini öne çıkarır, dolayısıyla Hanefîler'in görüşüne itibar etmez.

Vekâlet konusu velayetle yakından ilişkilidir. Vekâlet sözlükte, bir kişinin işlerini yapması için başkasına yetki vermesi anlamına gelir.⁸⁵ Nikâh akdi sırasında veliyi şart koşan cumhura göre kızın vekil tayin etme hakkı yoktur. Çünkü onlara göre kız ve dul kadın, kendini ve başkasını evlendiremez.⁸⁶ Daha önce de aktarıldığı gibi yetişkin kız ve dul kadına kendini evlendirme yetkisi tanıyan Hanefîler, aynı şekilde vekâlet yetkisi de tanımış ve vekil olacak kişilerde bazı şartlar aramışlardır. Hanefîler, vekilin akıllı olmasını şart görürken bâliğ ve hür olmasını şart görmemişlerdir.⁸⁷

Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*'da bir kişinin iki tarafın da vekili olabileceği başlığı altında ela aldığı hadisin değerlendirmesinde herhangi bir yorum yapmaz. Ancak *es-Seylû'l-cerrâr* adlı kitabında ise vekâletle ilgili risâlet döneminden böyle bir söz işitilmemiş ve bunun iznine dair açık haber de gelmemiştir, diyerek şu rivayetleri aktarır:

Hiz. Peygamber Ümmü Seleme'ye talip oldu. Ümmü Seleme, 'Hazır bulunacak velilerim yok.' deyince Rasûlullah şöyle dedi: 'İster hazır bulunsun ister bulunmasın

⁷⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 486-487.

⁸⁰ Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, I, 334.

⁸¹ İbn Mâce, *Nikâh* 15.

⁸² Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 75; Şevkânî, Muhammed b. Alî, *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min 'ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Hasen İsmâîl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 1999, I, 384. Cumhurun görüşü için bkz. İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut 1982, II, 11; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 234.

⁸³ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 91.

⁸⁴ Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 264.

⁸⁵ İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut ty. XI, 735.

⁸⁶ Bkz. Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 178-179; Mâverdî, *el-Hâvî*, IX, 38; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 345; Nevvî, *el-Mecmû'*, XVII, 242; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, IV, 247; Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, VII, 83.

⁸⁷ Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 20; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, II, 106.

beni hoş karşılamayacak velilerin yok.' Bunun üzerine Ümmü Seleme'nin oğluna, 'Ey Ömer kalk Peygamber'i evlendir!' demesi üzerine, o da onları evlendirdi.⁸⁸ Hz. Peygamber bir adama şöyle dedi: 'Seni falan kadınla evlendirmeme razı olur musun?' Adam evet, deyince, bu sefer kadına, 'Seni falanla evlendirmeme razı olur musun?' dedi. Kadın evet deyince, ikisini evlendirdi.⁸⁹

Müellif, Ümmü Seleme hadisiyle ilgili, kadının velisi yoksa veli olmaya en elverişli kişinin, kadının rızasıyla veli olabileceğini, dolayısıyla oğlun annesine veli olabileceği görüşünü savunanlara⁹⁰ meylettiği izlenimi verir.⁹¹ Onun cumhurun görüşünü paylaşarak nikâh akdi sırasında veliyi şart koştüğünü yukarıda ifade etmiştik. Ebû Hüreyre'den aktarılan ve yukarıda zikredilen, kadının kendi kendini evlendiremeyeceğini ifade eden hadisin ravilerinin sıkâ/güvenilir olduklarını belirtmesi, kızın ne kendi nikâhını ne de başkasının nikâhını kıyma salahiyetine sahip olmadığı düşüncesine iştirak ettiği intibai verir. Hz. Peygamber'in izin isteyerek evlendirdiği iki kişi hakkındaki rivayetle ilgili, Rasûlullah'ın (erkek vasfıyla) kadından vekâlet almış olabileceğini veya Rasul-i Ekrem'in devlet başkanı sıfatını haiz olmasından dolayı müminlere velidir, yorumlarını verip konuyu sonlandırır.⁹²

Şevkânî'nin konuyu bu şekilde sonlandırmasından, vekillerin sıfatlarına değinmemesinden, vekâletle ilgili risâlet döneminden böyle bir söz işitilmediğine ve buna yönelik rivayet gelmediğine ilişkin bilgi aktarmasından, onun da kadının vekâlet veremeyeceği görüşüne sahip olduğu fikri çıkarılabilir. Eğer bu çıkarımımız doğruysa onun bu kanaati Rasul-i Ekrem'in (erkek vasfıyla) kadından vekâlet almış olabileceği görüşüyle çelişki oluşturmaktadır. Çünkü kadın vekâlet vermeye yetkili değilse Rasul-i Ekrem'in kadından nasıl vekâlet almıştır.

Kanaatimizce nikâhta veliyi şart koşan bununla birlikte denklik olur da veli razı olmazsa hâkimin izniyle akdin geçerli olacağını savunan Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in görüşü daha tutarlı ve tercihe şayandır. Nitekim velisiz nikâhın bâtil olacağını bildiren sahih rivayetlerden kızın hiçbir yetkisinin olmadığı yorumunu çıkarmak zorlama görüntüsü vermektedir. Nikâhta velinin şart olmadığı; ancak malında tasarruf sahibi olan erkek gibi kadın da yetki sahibi olarak kendi kendisinin velisi olduğunu, ifade eden Cessâs'ın yorumu kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Çünkü veli şart değilse malında tasarruf sahibi kadın veli olmuş veya olmamış önemsizdir. Konuya dair pek çok fakihin görüşünü naklettikten sonra İmam

⁸⁸ Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, *Sünenü Nesâî's-suğrâ*, Dârul-Feyhâ, Dımaşk 1999, Nikâh 28; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 88.

⁸⁹ Ebû Dâvud, "Nikâh" 30; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 113.

⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 357. Şâfiî ise asabeden kimse yoksa çocuğun annesine veli olabileceğini savunur, bkz. Mâverdî, *el-Hâvî*, IX, 94.

⁹¹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 89.

⁹² Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 261-262.

Ebû Hanîfe'nin görüşünü ispatlama adına böyle bir çabanın içine girmesi mezhep aidiyetinin güçlü bir yansıması olarak ifade edilebilir.

3- NİKÂHTA RIZA VE İHTİYÂR

Taraflar başlığı altında buluğa ermeyen kızın evliliği meselesine, bekâr yetişkin kızla yetimin izninin alınması gerektiğine ve dul kadının tercih yetkisine sahip olduğuna temas edilmişti. Bu başlıkta ise velayetle doğrudan bağlantılı olan yetişkin bekâr kızın, yetimin ve dul kadının nikâha zorlanıp zorlanamayacağı ve bunların rızaları olmadan vâki olan nikâhın hükmü ele alınacaktır.

Bu mevzuyla ilgili Rasul-i Ekrem'den çeşitli rivayetler gelmiştir. Bunların ilki şöyledir: “*Hansâ bnt. Midâm el-Ensârî'yi babası evlendirdi. O (Hansâ), bu durumdan rahatsızlık duydu ve Hz. Peygamber'e geldi. Hz. Peygamber, bu nikâhı geçersiz saydı.*”⁹³ Diğer rivayet ise şu şekildedir: “*Bakire bir cariyeye Hz. Peygamber'e gelerek babasının kendisini evlendirdiğini ve kendisinin de bu durumdan hoşlanmadığını (razı olmadığını) haber verdi. Hz. Peygamber onu (nikâhın devamlılığı ve ayrılık arasında) muhayyer/serbest bıraktı.*”⁹⁴

Dul kadının, evleneceği erkeği tercih yetkisinin kendisinde olması sebebiyle sözü bekâr yetişkinlerle yetim kızlar konusuna taşımak istiyoruz. Zaten müellifin bu konudaki görüşüne de değinmiştik. Hansâ hadisi ve bakire cariyeye ile ilgili hadisten de açıkça anlaşıldığı gibi rızası olmayan yetişkin kızın nikâhı geçersizdir. Şevkânî de bu yönde görüş beyan ederek Hanefîler'in de içinde bulunduğu⁹⁵ âlimlerin cumhurunun görüşünü benimseyerek şöyle der: “Yetişkin bekâr kız, izni olmadan evlendirilirse nikâh akdi sahih olmaz.”⁹⁶ İmam Şâfiî ise yetişkin kızın izni alınmadan velisi tarafından kıyılan nikâhın geçerli olduğunu savunur. Bununla birlikte o, erkeğin kıza denk olması şartını ileri sürerek oluşabilecek keyfiliğin ve maduriyetin önüne geçmeye çalışır.⁹⁷

Hemen belirtelim ki İmam Şâfiî'ye ait, erkeğin kıza denk olması şartına rağmen yetişkin kızın izni olmadan velisi tarafından kıyılan nikâhın geçerli olacağı görüşü tercihe şayan değildir. Öncelikli olarak bu görüş nasların zahirine terstir. Diğer yandan kızın bir ömür birlikte yaşayacağı erkeği tercih hakkı olmaması o evliliğin selameti ve huzuru açısından çok ciddi sorunlar doğurabilir. Kızın rızasını şart koşan, içinde Şevkânî'nin de bulunduğu cumhurun görüşü daha isabetli gözükmemektedir.

⁹³ Ahmed, *Müsned*, XXXIV, 370; Buhârî, *Nikâh* 43; İbn Mâce, *Nikâh* 12; Ebû Dâvud, *Nikâh* 24; Tirmizî, *Nikâh* 18; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 79.

⁹⁴ Ahmed, *Müsned*, IV, 275; Ebû Dâvud, *Nikâh* 23; İbn Mâce, *Nikâh* 12; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 81.

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, V, 2; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 596; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 495.

⁹⁶ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, XII, 85.

⁹⁷ Şâfiî, *el-Üm*, VI, 49.

Şevkânî'nin, zor altında yani iradesi ve rızası olmadan evlenen erkeğin durumuyla ilgili doğrudan bir görüşüne rastlamasak da ikrâh ile gerçekleşen talâkı geçersiz kabul etmesinden hareketle böyle bir nikâhı da geçersiz saydığı tespitinde bulunabiliriz.⁹⁸ Zaten Aile Hukuku Kararnâmesi de ikrâh ile vuku bulan nikâh akdini fâsid kabul ederek ilgili maddeyi bu yönde kanunlaştırmıştır.⁹⁹

4- NİKÂHTA NEFÂZ VE LÜZÛM

Nikâhta velayet ve rıza ile bağlantılı diğer bir konu da nikâhın nefâz ve lüzûm şartlarını haiz olup akdin nâfiz ve lâzım özelliği kazanmasıdır. Sıhhat şartlarını taşıyan nikâh akdine “nâfiz” bu şartlardan bir veya birkaçını taşımayan nikâha “mevkûf” denir. Rızaya bağlı olan nikâh akdi, razı olunması sonucu “nâfiz” özelliği kazanır.¹⁰⁰ Şevkânî'nin de içinde bulunduğu cumhura göre velinin ve kızın rızasının nikâhın sıhhat şartlarından olduğunu ifade etmiştik.

Şevkânî, kızın rızası alınmadan gerçekleşen nikâhın mevkûf olduğunu belirtir. Bununla birlikte velinin bulunmadığı veya kızın rızası olmadan veli tarafından akdedilen nikâhın mevkûf değil zahire göre bâtil olduğunu ve herhangi bir hükmü ve tesiri olmadığını vurgular. Ancak Hansâ hadisinde, “Hz. Peygamber onun nikâhını geçersiz saydı.”¹⁰¹ ibâresindeki nikâh lafzından hareketle, kızın rızası alınmadan akdedilen mevkûf nikâha, kızın rıza göstermesi durumunda yeni bir akde ihtiyaç olmaksızın akdin geçerli olacağını ifade eder.¹⁰²

Kızın veya velinin akdin feshini talep etme hakkının bulunmadığı, geçerli ve bağlayıcı akde ise nikâh-ı lâzım denir. Nikâh-ı gayr-ı lâzım ise, geçerli olmakla birlikte kızın veya velinin fesih talebinde bulunma hakkı olan ve henüz bağlayıcı olmayan akiddir.¹⁰³

SONUÇ

Şevkânî'nin görüşleri ışığında nikâh akdinde velayet ve ona müteallik konuları ele aldığımız bu çalışmada, onun naslara son derece önem verdiğini, bunun bir yansıması olarak görüşlerini ayetler ve hadislerle temellendirdiğini tespit ettik. Hatta bazen lafza büyük önem atfederek zahiri mantığa başvurduğunu da söyleyebiliriz.

Baliğ kızıdan rıza alınmadan cari olan akdin zahire göre mevkûf değil; bâtil ol-

⁹⁸ Bkz. Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, XII, 416.

⁹⁹ *AHK*, md. 57.

¹⁰⁰ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, II, 6; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 334.

¹⁰¹ Buhârî, Nikâh 43.

¹⁰² Şevkânî, *es-Seylû'l-cerrâr*, II, 272.

¹⁰³ Bilmen, *Hukukî İslâmiyye*, II, 6; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 335.

duğunu, bununla birlikte Hansâ hadisinde, “Hz. Peygamber onun nikâhını geçersiz saydı.” ibâresindeki “nikâh” lafzından hareketle, kızın rıza göstermesi durumunda yeni bir akde ihtiyaç olmadığını belirtmesi bunun bir misalidir. Buradan açıkça anlaşıldığı gibi müellif “nikâh” lafzına zahiri mantıkla yaklaşarak mevkûf olsa dahi nikâhın varlığını kabul etmektedir.

Müellif, ictihad seviyesine ulaştıktan sonra mezhep mukallitliğinden çıkarak mutlak müctehid payesine ulaşmıştır. İctihadı daha çok delil kullanma yöntemi olarak benimsemiştir. Şerî nasları mezhep aidiyeti ve taassubu ile ele almadığından naslar kendisini hangi görüşe yönlendirirse o görüşe yönelmiş, bazen de münferit kalarak kendisine hususiyet arz eden birtakım görüşler benimsemiştir.

Görebildiğimiz kadarıyla Şevkânî'nin nikâhın rükunlarına ilişkin açık bir tasnifine rastlayamasak da meseleyi ele alıp işleyiş biçiminden ve mülâhazalarından bu konuda ve velinin akidde hazır bulunması gerektiği konusunda cumhurun görüşüne muvafakat ettiği sonucu çıkarılabilir. Yalnız o, veliyi nikâhın rükunlarından değil de şartlarından kabul etmekte olup yine fakihlerin cumhurunun kanaati olan kızın ne kendisini ne de başkasını nikâhlayamaz görüşüne iştirak eder. Bunun bir yansıması olarak kızın kendisini nikâhlaması için başkasına vekâlet de veremeyeceği fikrinde olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan İmam Şâfiî'nin yetişkin kızın izni olmadan velisi tarafından kıyılan nikâhın geçerli olacağı görüşüne karşı çıktığı görülür. Bu bağlamda Şevkânî yatışkin kızdaki mutlak izin alınması gerektiğini belirterek vasat ve mutedil bir yol izler.

Nikâh akdinde velinin bulunması ve dahası akdi onun yapmasını şart koşan âlimlerin cumhuruna karşın veliyi şart koşup bununla birlikte denklik olması halinde veli razı olmazsa hâkimin izniyle akdin geçerli olabileceği görüşüne sahip olan Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in daha mutedil olduğu kanaatindeyiz. Öte yandan İmam Muhammed'in yetişkin kızların kendilerini ve başkalarını nikâhlayabileceğine ilişkin bazı rivayetler zikretmesi de merasimde velinin bulunmasına rağmen kızı yetki tanınması açısından önemlidir.

Kaynakça

- » Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1997.
- » Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul ty.
- » Beydâvî, Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envâr-ut-tenzîl ve esrâr-ut-te'vîl*, thk. Abdulkâdir İrfân Aşşâhassûne, Daru'l-Fikr, Beyrut 2009.
- » Bostan, İdris, “Yemen” (Osmanlılar Dönemi), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013.
- » Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.
- » Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, ths. Abdusselâm Muhammed Alî Şâhîn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2013.

- » Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh tâcû'l-luğa ve sıhâhu'l-Arabiyye*, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2009.
- » Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988.
- » Cürçânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, thk. Âdil Enver Hidir, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.
- » Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.
- » Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- » Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed Alî en-Neccâr ve dğr, Metâbi'u Sicilî'l-Arab, Kâhire 1964-1967.
- » Gâlib eş-Şeraçî, Abdulğani Kâsım, *el-İmâmü's-Şevkânî hayâtuhu ve fikruhu*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Mektebetü'l-Cilî'l-Cedîd, San'â ty.
- » Heyet, *Aile Hukuk Kararnâmesi*, haz. Orhan Çeker, Ebru Yayınları, İstanbul 1985.
- » İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulkâdir Şeybe Hamdi, Mektebetü'l-Mülûk Fehdü'l-Vatanî, Riyâd 2001.
- » İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Saîd *el-Muhallâ*; thk. Ahmed Muhammed Şâkir, İdâretü't-Tibâ'atî'l-Müniriyye, Kâhire 1347.
- » İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Cemmâ'îlî, *el-Mugnî*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin Türkî-Adulfettâh Muhammed el-Hulî, Dâru 'Âlemu'l-Kütüb, Riyâd ty.
- » İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbni Mâce*, Dâru's-Selâm, Riyâd 1999.
- » İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut ty.
- » İbn Nuceym, Zeynüddîn Zeyn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Misrî, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzî'd-dekâik*, thk. Zekeriyâ Umeyrat, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2013.
- » İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1982.
- » İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed İbrâhîm el-Hifnevî-İsmâil Muhammed Şendîfî, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2011.
- » İbnü'l-Hümâm, Kemâleddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- » İsmâil, Şa'bân Muhammed, *Usûlü'l-fıkıh târîhu ve ricâlüh*, Dâru'l-Merih, Riyâd 1981.
- » Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- » Kâsânî, Ebû Bekr 'Âleddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- » Kaya-Nail, Eyyûp, Said Okuyucu, "Şevkânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010.
- » Kirmânî, Ebû Abdullâh Şemseddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî, *el-Buhârî bi-şerhi'l-Kirmânî*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1981.
- » Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İbni Cezm, Beyrut 2004.
- » Mâverdî, Ebû'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebir ve huve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*, thk. Alî Muhammed Mu'avvid-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- » Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhâneddîn Alî b. Ebû Bekr, *el-Hidâye şerhu bidâyetü'l-mübtedî*, thk. Ahmed Mahmûd eş-Şehâde, Dâru'l-Farfûr, Dimaşk 2006.
- » Mevsilî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-muhtâr*, thk. Beşşâr Bekrî Arabî, Dâru Kubâ, Dimaşk ty.
- » Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru's-Selâm, Riyâd 2000.
- » Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, *Sünenü Nesâî*, Dâru'l-Feyhâ, Dimaşk 1999.
- » Neseî, Necmeddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed, *Tilbetü't-talebe fi'l-istilâhâtî'l-fıkhiyye*, thk. Hâlid Abdurrahmân el-Ak, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1995.
- » Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* thk. Muhammed Necîb Mut'î, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde ty.
- » Râgıb, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân

- Adnân Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 1992.
- » Sahnûn, Abdusselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Matba'a Saâde, Mısır 1323.
- » Serahsî, Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ty.
- » Şâfiî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İdris, *el-Üm*, thk. Rif'at Fevzî Abdulmuttalib, Dâru'l-Vefâ, yy. 2001.
- » Şelebî, Muhammed Mustafâ, *Ahkâmu'l-usra fî'l-İslâm*, ed-Dâru'l-Câmi'iyye, Beyrut 1983.
- » Şevkânî, Muhammed b. Alî, es-Seylû'l-cerrârî'l-mütedaffik 'alâ hadâikî'l-ezhâr, thk. Mahmûd İbrâhîm Zayed Dârû'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut ty.
- » _____, *Neylû'l-evtâr min esrârî muntekâ'l-ahbâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Dâru İbni'l-Cevzî, yy. 1427.
- » _____, *Fethu'l-kadîr el-câmi'u beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, thk. Seyyid İbrâhîm, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 1992.
- » _____, *el-Kavlû'l-müfid fî edilleti'l-ictihâd ve't-taklîd*, thk. Ebû Mus'ab Muhammed Bedrî, Dâru'l-Kütübî'l-Misrî, Kâhire 1990.
- » _____, *el-Bedru't-tâlî bi-mehâsinî men ba'de'l-karnî's-sâbi'*, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, Kâhire ty.
- » _____, *İrşâdu'l-fuhûl ilâ tahkikî'l-hak min 'ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Hasen İsmâîl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1999.
- » Şeybânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Hasen, *el-Hücce 'alâ ehli'l-Medîne*, tlk. Mehdî Hasen el-Kilânî, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1983.
- » Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Tâmir-Şerîf Abdullâh, Dâru'l-Hadîs, Kâhire 2006.
- » Telkenaroğlu, M. Rahmi, "Şevkânî'nin Nakilleri Üzerine Bir Mütalaa", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 18, (2011).
- » Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Câmi'u't-Tirmizî*, Dâru'l-Feyhâ, Dimaşk 1999.
- » Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İFAV Yayınları, İstanbul 2012.
- » Yavuz, Adil, *Eş-Şevkânî ve Hadisçiliği*, Basılmamış Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013.
- » Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an hakâikî't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vü-cûhi't-te'vîl*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 2003.
- » Zeydân, Abdulkerîm, *el-Mufasssal fî ahkâmî'l-mer'e ve'l-beytû'l-müslim fî ş-şer'ati'l-İslâmiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- » _____, *el-Vecîz fî usûli'l-fıkh*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2004.
- » Zeylaî, Fahrreddîn Osman b. Alî b. Mihcen *Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, thk. Ahmed İzzü İnâye, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2010.
- » Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 1989.
- » _____, *Usûlü'l-fıkhî'l-İslâmî*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk 2009.